

Nr 346.

Av herr Nordenson, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till livsmedelsstadga m. m.

I en den 2 februari 1951 dagtecknad proposition nr 63 har Kungl. Maj:ts dels önskat inhämta riksdagens yttrande över förslag till livsmedelsstadga m. m., dels ock föreslagit riksdagen att antaga förslag till vissa ändringar av i samband härmed stående författningar. Med anledning av denna proposition ber jag att få framföra följande synpunkter och förslag.

En av de mest omstridda frågorna i samband med utarbetandet av förslaget till livsmedelsstadga har gällt märkningen av livsmedel, som saluhållas i detaljhandeln i förpackat skick. Tvistefrågan har som bekant varit, huruvida å dylika livsmedel tillverkarens namn eller firma alltid skulle angivas eller om det i stället skulle vara tillräckligt att angiva försäljarens namn eller firma. Livsmedelssakkunnigas majoritet har stannat för sistnämnda alternativ, under det att tre reservanter förordat obligatorisk fabrikantmärkning. Departementschefen har stannat för majoritetens förslag under åberopande av bl. a. de av priskontrollnämnden i dess remissyttrande anförda synpunkterna. Priskontrollnämnden har enligt sitt yttrande funnit »den av reservanterna föreslagna linjen innebära en uppenbar risk för att förekommande konkurrensbegränsande åtgärder åstadkomme en höjning av konsumentpriserna». Vidare har priskontrollnämnden funnit, att »reservanternas förslag komme att medföra inköpssvårigheter för sådana detaljistföretag som underskrede de bruttopriser, vilka fabrikanterna fastställde». Vad gäller eventuella inköpssvårigheter må påpekas, att detta argument torde i någon mån ha varit aktuellt under 1930-talet, men att det numera saknar betydelse. Något liknande argument har ej heller åberopats av den majoritet inom livsmedelssakkunniga, som avvisat tanken på en obligatorisk fabrikantmärkning. I övrigt må understrykas, att i detta sammanhang bör i första hand beaktas de syften, som livsmedelsstadgan skall tillgodose och som framför allt avse att trygga konsumenternas intressen i fråga om varornas beskaffenhet och kvalitet. Frågan angående konkurrensbegränsande åtgärder och dessa åtgärders inverkan på konsumentpriserna bör rimligtvis behandlas i annat sammanhang. Detta synes så mycket mer skäligt, som 1946 års nyetableringssakkunniga, vilkas uppdrag just innefattar utredning av dessa frågor, enligt uppgifter i pressen komma att publicera sitt betänkande inom den närmaste tiden.

Ur konsumentsynpunkt måste det vara angeläget, att tillverkarens namn eller firma finnes angivet å förpackade varor. För konsumenterna är det nämligen av uppenbart intresse att kunna bedöma varan med ledning av

den garanti, som tillverkarens namn eller firma utgör. I detta sammanhang må återges ett i tidskriften Tiden (nr 10: 1950) publicerat uttalande, där Willy Maria Lundberg, som i tidningsartiklar och på annat sätt intresserat sig för de med konsumentupplysningen sammanhängande problemen, skriver:

»Läget är i dag sådant att det är en relativt enkel procedur att förtjäna en familjs inkomster jämfört med det otroligt svåra uppdraget att omsätta pengarna i de rätta bruksvarorna. Vi vet alla att det inte alltid har varit så. Att det fanns en tid då bruksvarans tillkomst var framsprungen ur ett behov, då den som tillverkade varan visste hur den skulle användas, visste vilka krav man borde sätta på varan. Man har tradition och generationers skicklighet att bygga på vid framställningen av bruksvarorna. I och med industrialismens genombrott blev läget ett helt annat.»

— — —

»Konsumenten får vanligen inte veta vem som tillverkar varan. Detaljhandeln sätter i stor utsträckning sitt märke på varan — ett förhållande som är rent groteskt. Varje konsument vet ju ändå i vilken butik varan är inköpt. Det borde ju vara konsumentens självklara rätt att få veta, vem som producerat varan, att ha någon att ställa till ansvar för den vara som inte håller måttet. Att detaljhandeln inte kan ta detta ansvar ha vi säkert alla erfarenhet av.»

För återförsäljaren måste det också vara värdefullt — i särskilt komplicerade fall alldeles nödvändigt — att kunna fastställa varans ursprung, speciellt när återförsäljaren lämnat varan ifrån sig, och det först hos den slutlige konsumenten upptäckes, att varan exempelvis är hälsovådlig. Departementschefen har också räknat med att detta intresse skulle finnas hos säljaren och utgår ifrån, »att om säljaren utsätter sitt namn eller sin firma på förpackning med uteslutande av tillverkaren eller förpackaren, han tillika vidtager sådana åtgärder, t. ex. genom kodmärkning, att han vid behov snabbt kan härleda varans ursprung». Något direkt stadgande om en sådan förpliktelse finnes dock icke i förslaget til livsmedelsstadga. Endast indirekt skulle en sådan förpliktelse kunna härledas ur § 96. Det förefaller dock osäkert, huruvida den i denna paragraf föreskrivna skyldigheten för en säljare att på uppmaning av hälsovårdsnämnd uppgiva från vem han mottagit varan är tillräcklig för att möjliggöra den härledning av varans ursprung, som i detta sammanhang kan vara nödvändig. Även om — i sådana fall som det av departementschefen angivna — kodmärkning skulle föreskrivas i livsmedelsstadgan — vilket under alla förhållanden synes vara ett minimikrav — är därmed konsumentens intresse att kunna identifiera tillverkaren — för att kunna undvika tillverkningar, som tidigare väckt hans misstro eller återfinna varor med tillverkare, som vunnit hans förtroende — icke tillgodosett.

Under åberopande härav hemställer jag sålunda, att § 28 måtte utformas så, att tillverkarens resp. förpackarens namn eller firma och hemvist

städse skall angivas på livsmedel, som i detaljhandeln saluhållas i förpackat skick. För tydlighets skull vill jag påpeka, att en dylik föreskrift självfallet på intet sätt skulle hindra eller försvåra för säljaren att — där han så önskade — utsätta sitt namn eller sin firma på förpackningen.

Den av mig här diskuterade frågan angående märkning av livsmedel är av stor principiell betydelse och berör praktiskt taget alla delar av livsmedelsindustrien. Förutom denna generella fråga skulle jag i detta sammanhang också vilja behandla några andra bestämmelser i förslaget till livsmedelsstadga, vilka ur vissa branschens synpunkt böra ändras eller i varje fall ytterligare prövas.

Enligt propositionen skall vara eller ämne, som användes såsom tillsats till livsmedel, i den utsträckning och på det sätt, som framgår av §§ 4 och 5, godkännas av kommerskollegium. Sådant godkännande skall dock enligt § 4 icke erfordras »beträffande vara — annan än färgämne — som utvunnits ur djur eller växt genom torkning, värmebehandling, urlakning med vatten eller behandling av rent mekanisk natur, ej heller beträffande koksalt, socker och andra sockerarter, ättika och etylalkohol». I motsats till vad livsmedelssakkunniga föreslagit, skulle undantag sålunda icke ske för oskadliga essenser och vissa särskilt angivna konserveringsmedel, vilka varor följaktligen skulle behöva godkännas av kommerskollegium, innan de användas.

Beträffande skälen för att oskadliga essenser icke undantagits från den i §§ 4 och 5 omförmälda prövningen, har departementschefen anfört följande (s. 104 i propositionen):

»Däremot har bland dessa undantag icke, såsom livsmedelssakkunniga föreslagit, upptagits oskadliga essenser och vissa särskilt angivna konserveringsmedel. Det har nämligen i vissa remissyttranden påfordrats att samtidigt skulle ges föreskrift om den halt av dessa varor, som livsmedel skulle få innehålla. Det har då syntts lämpligare, att den godkännande myndigheten får pröva dessa konserveringsmedel — varvid de givetvis komma att godkännas — och därvid meddela bestämmelser om maximihalt.»

I och för sig utgöra de här anförda skälen knappast tillräcklig motivering för avvikelserna från de sakkunigas förslag. Beträffande konserveringsmedel torde emellertid denna skärpning av förslaget icke komma att medföra alltför stora praktiska olägenheter, alldenstund antalet dylika medel är relativt begränsat. Beträffande oskadliga essenser är förhållandet ett helt annat. Antalet smakämnen, som ingå i sådana essenser, är nämligen synnerligen stort — de torde kunna räknas i 1 000-tal — och en prövning och ett godkännande av dessa smakämnen skulle därför medföra en synnerligen stor arbetsbörda för den myndighet, som skulle handlägga dessa frågor. För essensindustrien skulle förfarandet vara förenat med betydande olägenheter, utan att, såvitt man kan förstå, någon väsentlig fördel ur konsumenternas synpunkt därmed skulle vinnas.

Beträffande de svårigheter, som möta vid prövning av oskadliga essenser, må bl. a. hänvisas till livsmedelssakkunnigas uttalande, att dessa essenser ingå i de färdiga livsmedlen med så obetydliga kvantiteter, »att de särskilda ämnen, varav essenserna bestå, knappast äro laboratoriemässigt påvisbara». Det ligger i sakens natur, att det under sådana omständigheter blir synnerligen svårt att upprätthålla en tillfredsställande kontroll av den ifrågasatta bestämmelsens tillämpning.

Av dessa skäl hemställer jag därför — i första hand — att i enlighet med livsmedelssakkunnigas förslag även oskadliga essenser undantagas från den i §§ 4 och 5 omfördälda prövningen. Detta bör desto hellre kunna ske, som de allmänna bestämmelserna i § 3, såsom livsmedelssakkunniga påpeka, givetvis gälla även för oskadliga essenser. Dessa allmänna bestämmelser böra vara tillräckliga för att i detta fall tillgodose livsmedelsstadgans syften.

Därest oskadliga essenser trots allt icke anses kunna undantagas från prövning, hemställer jag i andra hand, att de bestämmelser om maximihalt, som enligt departementschefens tidigare återgivna uttalande skulle meddelas av den godkännande myndigheten, allenast skola tillämpas i fråga om konserveringsmedel, vilket också — av departementschefens uttalande att döma — synes vara meningen. För oskadliga essenser skulle således bestämmelser om maximihalt icke behöva meddelas. Såsom skäl härför hänvisar jag till de tidigare anförda synpunkterna beträffande dessa essensers komplicerade och olikartade sammansättning.

Den prövning av tillsatser till livsmedel, som skall äga rum enligt §§ 4 och 5, kan förutsättas komma att gälla ett mycket stort antal varor och ämnen — även om oskadliga essenser i enlighet med min hemställan undantagas från denna prövning — varför prövningen av allt att döma blir synnerligen tidsödande. Jag hemställer därför, att de tillsatser till livsmedel, som redan vid livsmedelsstadgans ikraftträdande tillverkas och saluföras, efter anmälan från vederbörande farbrikant preliminärt godkännas och att de således — i avvaktan på den slutliga prövningen — tills vidare få användas. Ett dylikt förfaringssätt torde vara nödvändigt för att förhindra, att livsmedelsstadgans ikraftträdande förorsakar alltför stora avbrott och omläggningar i tillverkning och försäljning.

Av det tidigare återgivna citatet ur § 4 framgår, att för vara eller ämne, som utvunnits genom »urlakning med vatten», erfordras icke godkännande enligt §§ 4 och 5. Däremot skulle för vara, som utvunnits genom urlakning med annat medel än vatten, erfordras dylikt godkännande. Denna åtskillnad mellan olika urlakningsmetoder torde knappast vara berättigad. Det avgörande bör nämligen icke vara urlakningsmedlet som sådant utan varans beskaffenhet efter urlakningsprocessen. Kryddor och frukter bruka urlakas med exempelvis sprit, utan att den slutliga produkten ur här aktuella synpunkter blir mindre lämplig än en med vatten urlakad produkt.

Under hänvisning till dessa synpunkter hemställer jag därför, att i § 4 uttrycket »med vatten» måtte utgå efter ordet »urlakning».

Enligt § 5 skola representanter för medicinalstyrelsen, veterinärstyrelsen och statens institut för folkhälsan tillkallas att närvara vid handläggningen hos kommerskollegium av i §§ 4 och 5 omnämnda ärenden. Jag förutsätter som självfallet, att representanter för den inom industrien företrädde sakkunskapen på området få tillfälle att vid denna handläggning framföra sina önskemål och synpunkter. Detta framför allt med hänsyn till att utvecklingen på området medför en ständig tillkomst av nya varor, vid vilkas bedömande det torde vara till avsevärd nytta att höra industriens sakkunniga.

Beträffande den i § 5, mom. 3 omnämnda förteckningen å godkända tillsatser till livsmedel har departementschefen gjort följande uttalande i propositionen (s. 105):

»Det bör emellertid icke vara obligatoriskt att dylik tillsats upptages i förteckningen, då det kan vara i den enskilda företagarens intresse, att tillsats, om vars godkännande han gjort framställning, icke offentliggöres.»

Jag önskar understryka detta av departementschefen påpekade intresse, som en företagare kan ha av att tillsats, om vars godkännande han gjort framställning, icke offentliggöres. Det torde böra övervägas, huruvida icke i § 5, mom. 3 skall intagas bestämmelse om att tillsats icke skall medtagas i kommerskollegii förteckning, därest vederbörande tillverkare vid sin framställning om tillsatsens godkännande hemställt, att tillsatsen icke upptages i förteckningen. — I detta sammanhang vill jag även framhålla, att det under inga förhållanden må ifrågakomma, att en tillverkare — för att få en av honom framställd tillsats godkänd — behöver meddela sitt recept och sin tillverkningsmetod, vilka för honom kunna vara av väsentligt intresse att bevara inom företaget. Det torde böra övervägas, huruvida icke uttryckligt stadgande härom skall intagas i anslutning till föreskrifterna om godkännande av tillsats till livsmedel.

I gemensam skrivelse den 8 juli 1946 till Kungl. Maj:t hemställde Svenska bryggareföreningen, Sveriges vattenfabrikanters riksförbund och Skattefria bryggeriers riksförbund om införande av förbud att i allmänna handeln använda gängse malt- och läskedrycksflaskor som förvaringskärl för andra varor än dem för vilka de äro avsedda. I skrivelse den 18 september 1946 underströk Svenska mejeriernas riksförbund u.p.a. dessutom behovet av bestämmelser för att förhindra förorening av glasflaskor för förvaring av mjölk. Båda skrivelserna ha redovisats i 1948 års livsmedelssakkunigas betänkande, varvid de sakkunniga sagt sig icke vilja förneka, att det är ett allmänt intresse, att maltdrycks-, läskedrycks- och mjölkflaskor uteslutande användas för de ändamål, vartill de äro avsedda. De sakkunniga ha dock ansett, att denna fråga icke lämpligen bör regleras i livsmedelslagstiftningen.

Det är beklagligt, att de sakkunniga intagit denna ståndpunkt. Det torde icke råda något tvivel om att de under kristiden tillämpade bestämmelserna mot användning av spritdrycks-, mjölk-, malt- och läskedrycksflaskor för inläggning och påfyllning av andra varor än de, varför de egentligen avsetts, medfört goda verkningar. Då dessa bestämmelser numera upphävts, föreligger ett starkt behov av reglering av dessa frågor.

Bland det tomglas, som återgår till mejerier, bryggerier, vattenfabriker och vin- & spritcentralens fabriker, förekommer ett icke obetydligt antal flaskor, vilka äro förorenade av hårvatten, parfym, terpentin, fernissa, cellulosalack, oljefärger, betser, fotogen, bensin och liknande ämnen. Dessa flaskor kunna, trots användning av modernaste och effektivaste sköljningsmaskiner, icke rengöras fullständigt och ej heller, trots en minutiös kontroll, hundraprocentigt sorteras ut. Svårast är problemet beträffande flaskor, som innehållit cellulosalack, vilken lägger sig som en glasklar hinna på botten av flaskan och därför ej kan upptäckas ens vid den noggrannaste syning. Sedan flaskan fyllts med den vara, varför den är avsedd, kan cellulosalacken upplösas och förstöra varan eller ge den en obehaglig bismak. Härigenom kan varan t. o. m. bli hälsovådlig. Ärligen inträffa därjämte åtskilliga olycksfall på grund av att ämnen som de ovan angivna förvaras i flaskor av sådant slag, som vanligen användas för mjölk, maltdrycker, läskedrycker, viner och spritdrycker, och sedan förväxlas med dessa drycker.

I propositionen anföres, att åtskilliga remissinstanser, bl. a. Sveriges industriförbund, flera av handelskamrarna, Svenska mejeriernas riksförening och Svenska hälsovårdstjänstemannaförbundet, yrka, att i livsmedelsstadgan intages förbud mot att använda flaskor, som äro avsedda för sprit-, malt- eller läskedrycker eller mjölk, för andra varor än de, för vilka de äro avsedda. Departementschefen har emellertid i likhet med livsmedels-sakkunniga ansett, att i livsmedelsstadgan icke bör införas ett dylikt förbud. Härvid har erinrats om att i giftstadgan finnes förbud mot att förvara gift i flaska av typ, som i allmänhet användes för livsmedel, samt att i förslaget till livsmedelsstadga i 16 § intagits särskilt förbud mot att saluhålla eller för avsalu förvara livsmedel i flaskor, som kunna giva anledning till förväxling med flaskor av typ, som fastställts som svensk standard för giftflaskor.

Med hänsyn till att de ovan angivna förslagsställarna i såväl eget som allmänhetens intresse begärt skydd mot att farliga eller eljest otjänliga ämnen förvaras i livsmedelsflaskor, måste den föreslagna bestämmelsen anses vara ett mycket litet steg i den av förslagsställarna åsyftade riktningen. Jag hemställer därför, att de av Svenska bryggareföreningen m. fl. framförda synpunkterna och förslagen måtte beredas ett större beaktande än vad som skett i föreliggande förslag till livsmedelsstadga.

I anslutning till de i kapitel 12 av förslaget till livsmedelsstadga intagna övergångsbestämmelserna önskar jag framhålla en synpunkt beträffande

tidpunkten för vissa stadgebestämmelsers ikraftträdande. Enligt förslaget skola bestämmelserna om märkning av livsmedelsförpackning i §§ 27—34 träda i kraft den 1 januari 1952, varvid dock bestämmelserna skola tillämpas allenast å förpackningar, i vilka livsmedel efter nämnda datum inläggas inom riket eller införas till riket. Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, må för viss tid medgiva undantag från dessa bestämmelser, dock längst till den 1 januari 1954. Märkningsbestämmelserna i §§ 27—34 komma att i många fall föranleda ändringar i tillverkarnas förpackningsorganisation och förpackningsteknik. Särskilt må pekats på den bestämmelse i § 28, enligt vilken å förpackning icke får angivas innehållets vikt brutto för netto. Tillverkare, som skall övergå från »brutto för netto-förpackning» till »netto-förpackning», måste i många fall anskaffa nya maskiner härför. I nuvarande tidsläge är det förenat med betydande svårigheter att erhålla de erforderliga maskinerna, varför övergången till de nya förpackningarna kan bli väsentligt fördröjd. Kungl. Maj:t kan i dylika fall — såsom jag nämnt — medgiva undantag från livsmedelsstadgans bestämmelser, dock längst till den 1 januari 1954. Med hänsyn till berörda svårigheter i fråga om leveranser av maskiner och över huvud taget tidslägets ovisshet torde det kunna ifrågasättas, om icke denna dispens är alltför kort och därför borde utsträckas till den 1 januari 1956.

På grund av det ovan anförda hemställer jag,

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 63 måtte vidtaga de ändringar i förslaget till livsmedelsstadga, vilka påkallas av ovan framförda synpunkter och förslag.

Stockholm den 10 mars 1951.

Harald Nordenson.